

Практичне заняття № 17

Тема: Система роботи над словниковими словами

Мета: розкрити методичні аспекти словникової роботи на уроках української мови у початкових класах.

Питання для опрацювання :

1. Комунікативні функції мови.
2. Методика опрацювання елементів лексики.
3. Робота над засвоєнням лексичного значення слова.
4. Види вправ з лексики.
5. Методика опрацювання елементів фразеології.

Література:

1. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови. Навч. пос. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с.
2. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі. (Методика і технологія навчання) / Наумчук М.М. – Тернопіль: Астон, 2005.- 352 с.
3. Одинцова Г.С., Кодлюк Я.П. Цікаве мовознавство для молодших школярів: Посібник для вчителя початкових класів. – К.: Наш час, 2006.
4. Сіранчук Н. Лінгводидактичні принципи формування лексичної компетентності молодшого школяра / Наталія Сіранчук // Початкова школа. – 2017. - №1. – С.47-49.
5. Типова освітня програма початкової освіти цикл І (1-2 класи)/ під керівництвом Р.Б.Шияна / О.Я.Свченко. К., 2018 – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Завдання для практичної роботи :

1. Опрацювання теоретичного матеріалу.

У кожному класі початкової школи програма з української мови передбачає вивчення слів, правопис і вимову яких потрібно запам'ятати. Словникові слова для 1-4 класів, призначені для запам'ятовування у цих класах і визначені програмою.

1 клас: бабуся, бджола, виразно, влітку, ворота, годинник, гумка, ганок, ґрунт, гудзик, джміль, дзига, дзьоб, дідусь, загадка, зозуля, ім'я, їжак, квартира, Київ, корисний, лелека, лінійка, лялька, новий, одинадцять, олень, олівець, парасолька, подруга, посередині, Україна, українська, фартух, цукерка, цукор, чотирнадцять, якір.

2 клас: Батьківщина, ведмідь, вересень, вулиця, герой, диктант, диван, дитина, духмяний, дятел, жайворонки, завдання, заєць, календар, килим, медаль, метро, неділя, ознака, помилка, понеділок, портфель, предмет, середа, театр, учитель, читання, червоний, черговий, черевики, четвер, шістнадцять, шофер, ясен.

3 клас: абрикос, адреса, айстра, автомобіль, агроном, акваріум, апельсин, апетит, асфальт, банкір, бензин, бетон, бібліотека, велосипед, верблюд, вогнище, вокзал, горизонт, гриміти, грім, депутат, дециметр, директор, електрика, кипіти, кишень, колектив, комбайнер, комбайн, комп'ютер, коридор, космонавт, криниця, кукурудза, метал, минулий, очерет, пиріг, президент, пшениця, радіо, сантиметр, секунда, спасибі, тривога, фермер, хвилина, черемха, черешня.

4 клас: аеродром, будь ласка, ввечері, вдень, взимку, вісімдесяти, влітку, восени, вперед, вранці, вчора, гардероб, гектар, гвинтівка, до побачен-ня, держава, дисципліна, ззаду, інженер, кілометр, ліворуч, механік, мізинець, мільйон, назад, напам'ять, океан, попереду, посередині, портрет, праворуч, п'ят-десят, п'ятдесяти, п'ятсот, революція, республіка, сигнал, сімдесяти, телеграма, телефон, температура, тепер, терпуг, трамвай, тролейбус, фанера, фартух, футбол, цемент, чернетка, шеренга, шістнадцять, шістдесят, шістдесяти, шістсот, щогодини, щоденно, щотижня, юннат, ярина.

2. Роботу на словниковими словами варто проводити в системі:

1. Урок.

- ознайомлення з блоком, орфографічне промовляння слів, виділення орфограм, пояснення значення кожного слова (з допомогою учителя або за словником);
- запис слова в зошитах по складах, для переносу;
- складання словосполучень, добір спільнокореневих слів, введення їх у речення;
- зміст домашнього завдання: дібрати до словникових слів ілюстрації, загадки, прислів'я, скоромовки, уривки з текстів дитячих книжок.

2. Урок.

- звіт про виконання домашнього завдання;

3. Урок.

- робота в групах: складання учнями колективної тематичної зв'язної розповіді з максимальним використанням у ній словникових слів певної групи.

4. Урок.

- словниковий перевірний диктант;
- зоровий перевірний диктант.

Якщо у блоці було більше чотирьох слів, то часу для роботи над ним варто відводити удвічі більше.

- 1) щодо джерела його походження;
- 2) лексичного значення слова;
- 3) поєднання з іншими словами;
- 4) місця слова серед інших спільнокореневих слів;
- 5) синонімічні, антонімічні, омонімічні зв'язки;
- 6) введення слова в речення, тексти, фразеологізми, прислів'я, приказки, скоромовки.

Сучасні технології навчання називають такий вид роботи *кубуванням*. Уся інформація, яка стосується певного слова, повинна пропонуватися з урахуванням психолого-педагогічних і вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку.

У процесі роботи над словниковими словами варто поєднувати творчий і традиційний підходи до навчання орфографії. Це простежується під час введення слова в речення, аналізу змісту слова у дібраних віршах, загадках, прислів'ях, коротких оповіданнях.

Важливою умовою успішного засвоєння школярами правопису словникових слів є прищеплення їм навички користуватися орфографічним словником. Багаторічні спостереження за навчальним процесом і практика контролю навчальних досягнень молодших школярів з рідної мови свідчать, що цілеспрямований вибір, виписування зі словника і наступний, передусім смисловий, потім орфоепічний і орфографічний аналіз таких слів сприяє виробленню в учнів орфографічної пильності, привчає їх розв'язувати без сторонньої допомоги проблеми, які найчастіше виникають у них саме в процесі самостійної роботи. Із навчального орфографічного словника учень, за відповідного спрямування з боку вчителя, має змогу отримати кілька видів важливої *лінгвістичної інформації*:

- орфографічну (як правильно пишеться слово);
- орфоепічну (як слово вимовляється, на який склад падає наголос);
- семантичну (що означає слово, які має антоніми, синоніми, в яких фразеологічних сполученнях уживається);
- морфемно-словотворчу (до групи яких спільнокореневих слів входить дане слово);
- синтаксичну (як це слово "живе" в словосполученні, в реченні).

Варто пропонувати учням відшукати програмове слово в тлумачному словнику, визначити, що воно означає, а потім ввести це слово у словосполучення або в речення.

Зорові диктанти

Робота організовується таким чином:

1. Набір речень записаний на дошці або висвітлений на екрані.
2. Діти читають весь набір тричі "орфографічно".
3. Закриваємо написане.
4. Записуємо прочитане в зошиті.
5. Перевіряємо.

До кожного слова, вимову і правопис якого слід запам'ятати, варто мати малюнок і картку. Щонайперше показуємо малюнок і називаємо зображене, пояснюємо лексичне значення цього слова, повторюємо його хором, двом-трьом учням - окремо, вимову запам'ятовуємо. На дошці фіксуємо малюнок, під ним робимо напис (або картку з друкованим словом), ставимо знак наголосу.

Інтерактивні вправи

Розвивати у дітей навички розрізнення звукової форми слова, аналізу звуків, їх диференціації, формувати вміння аналізу звуків мови, розвивати уважність, здібність сприймати слова з голосу і визначати їх фонетичні особливості допомагають інтерактивні вправи.

Цікаві вправи та ігри з мови можна використовувати на всіх етапах уроку. За їх допомогою можна перевірити, як учні виконали домашнє завдання, полегшити розуміння нового матеріалу, його закріплення, особливо при вивченні фонетики, частин мови та елементів синтаксису.

Сенкан

(складання за правилами коротких «віршів»)

- 1-рядок - словникове слово (іменник): Айстра.
- 2-й рядок - прикметники (опис): Червона, біла, фіолетова.
- 3-й рядок - дієслово (дія): Росте, розцвітає, в'яне.
- 4-рядок – речення: Восени розпустилась красива айстра.
- 5-рядок – висновок: Квітка.

«Тлумачний словничок для кмітливих діточок» для учнів 1-4 класів, зібраний протягом чотирьох років, до якого увійшли всі словникові слова шкільної програми. Він допомагає у підготовці до уроків, а учням - глибше і краще зрозуміти словникові слова.

Методика початкового навчання української мови налічує чимало **прийомів ознайомлення учнів з новим словом і його значенням**:

- демонстрування предмета чи малюнка (для слів із предметним значенням);
- з'ясування значення слова за тлумачним словником; використання контексту;
- добір синонімів;
- добір антонімів;
- добір до слова родової назви або до родової назви – окремих його видових назв;
- пояснення слова з опорою на його видову чи родову ознаку;
- морфемний або елементарний словотворчий аналіз; етимологічний аналіз; переклад слова іншою мовою, яку знають учні даного класу.

Методисти виділяють **чотири етапи етимологічного аналізу слів**: підготовчий, орієнтувальний, закріплювальний, етап контролю та самоконтролю.

1) На підготовчому етапі відбувається ознайомлення дітей зі словниковим словом, з'ясовується та уточнюється його лексичне значення. Учні вчать орфографічно та орфоепічно його промовляти, формується вміння свідомо знаходити орфограму. Учитель може познайомити молодших школярів з етимологічною довідкою до виучуваного слова. Учні отримують перше уявлення про досліджуване слово. Наприклад, вивчаючи написання слова *портфель*, учитель може запропонувати учням перевірити написання другої букви у слові за допомогою орфографічного словника. Потім постає питання про те, чому цей предмет отримав таку назву. Після гіпотез учнів педагог може пояснити, що слово портфель утворилося від французького слова порт – «нести» і фель – «аркуш» .

2) Орієнтувальний етап. На цьому етапі об'єктом є слово, а метою – правильність та усвідомленість його написання. Працюючи над лексемою портфель, діти шукають

орфографічну підказку. Отже, за допомогою етимологічної довідки вони зрозуміли, що другу букву можна перевірити словом порт. Після цього словникове слово записують.

3) На закріплювальному етапі виробляються такі орфографічної навички як свідомість і правильність. Їх можна формувати за допомогою різноманітних вправ. Вправи, які пропонуються на цьому етапі, спрямовані на практичне застосування знань та вмінь, які складають базу орфографічної навички.

4) Метою етапу контролю та самоконтролю є виконання робіт творчого характеру, які сприяють мовленнєвому розвитку учнів, а також підвищенню їхньої грамотності написання слів, до яких давалися етимологічні довідки .

3. Проаналізувати систему вправ, поданих у підручниках з української мови, на вивчення словникових слів. *(робота на практичному занятті – 2 бали)*

4. Підготуйте та продемонструйте на прикладах систему словникової роботи над значенням 4 слів. *(підготувати на практичне заняття - 2 бали)*